

– ПУШКИНСКИ fleur

Милорада Павића

На нишану превода Пушкиновог романа у стиховима, Милорад Павић сусреће своје најскровитије јунаке. У узаврелом језгру двојничког универзума роје се фантоми роршахових мрља, који ће потом одјекнути парајезичким пуцњем-швигаром једнако чувеног романа-лексикона. Не без напутка набеђеног вешца Мартина Задеке, они ће (руски писац Пушкин, његов јунак Оњегин и његов српски преводац) крчити себи пут, не само прирођено дендијевски славећи живот, већ и постајући жртве тако схваћеног живота. Павићев преводни *солиштур*, тако, одаје преводиоца који се нашао у свом свету...

Кључне речи: Александар Пушкин, Милорад Павић, Евгеније Оњегин, превод на српски, дендизам, Мартин Задека, снотумач, двојник, барок.

“Чийталац чека на слик руже,
џа хајде, шћо љре срочимо ља.”

Када су ме ономад посетили Света Литвак и Николај Бајтов, авангардни уметници из Москве (чији перформанси укључују и јавно узајамно бичевање до крви), приметили су на мојој полици са књигама и српски превод *Евџенија Оњегина*. Устремили су се на њега као загладнели чуда, и посели ме под бочно светло са књигом у руци: “Читајте наглас, од почетка до краја”. И тако сам, по ко зна који пут, прочитала тај чудесни превод, овога пута за љубав Другога. Мој периферни вид није разазнао баш све, али можда је тако и боље.

Једна јој нога укруг плови
А врх се друге пода такџ...
Најједном скок! И прхну лако
Кџ перо с уста Еолови’
Сада се погне, сад извије
И хитром ногом ногу бије.

Хипнотисани таласавим јамбовима и сетним женским римама, гости су се преобразили у извођаче високе барокне пантомиме. Био је то, понајвећма, галантни котилјон, са гримасама фанданга. Сведочили су истину Павићевог и Пушкиновог речног издања.

Милорад Павић се, наиме, својевремено и правовремено, мудро и посвећенички, препустио преводилачком посвајању овог култног остварења руске модерности. Тиме се, сасвим свесно, ставио у службу (“преводилачка дужност”) истрајавања у изазовном и изазивачком трансу свеколике трансгресије, ухвативши и Пушкина и себе на делу дубинског преображаја.

Престаћу и ја можда, ето
Да будем песник: вољом неба
У мене нови враг ће ући
У прозу ћу се ја повући.

Разобручивши, тако, опроштајно-прелидски, филолога у себи (у унутарњем слуху одјекивао је нови, пушкинолики, почетак), Павић се посветио преводу непоновљиво младалачки. (Владимир Набоков, на истом задатку, опхрван скепсом, остаје код неримованог енглеског превода, ураслог у непроходну пузавицу разлисталих коментара. Био је то љубавни двобој дискурса, тек начелно обесмрћен.) Али ово није традуктолошка тема. Овде је реч о посебном стицају околности.

Павића већ у предговору одаје непатворено пушкинијански, ентузијастички приступ Речи. Он, за почетак, суспендује разлику између дела и тела и расветљава животни пут (!) овог “најбољег дела највећег руског песника”. Описујући преводну ситуацију у тренутку појаве свога “препева”, Павић основано и без лажне скромности, тврди да је “у потпуности пренео форму *Евђегија Оњегина* на наш језик”.

Сетимо се да је превод, већ по дефиницији, измештен из поетичке садашњости говора, коју, авај, може само да симулира (можда су ту корени Набоковљевог надахнутог одустајања). Превод, ма колико веран, неутешно остаје са ове, друге, услужне, стране оригинала. У случају пак Павићевог превода остварена је њихова дубинска, онтолошка (не усуђујемо се да кажемо и методолошка) равноправност. Читајући српског *Евђегија Оњегина* ми чинимо немогуће: боравимо у исконском, изворном версичко-језичком поретку који, теоријски, није поновљив.

Павићев превод нам открива да постоје текстови-рођаци, да постоје сљубљивања која су крвна, близаначка, сијамска, и која се не дају тек тако разврћи. Ауторски прокапан, барокно флоралан, када је свака реч пупољак нових значења у миомирисном словесном пазуху, овај превод се стара о неприкосновеном духу Пушкиновог романа у стиховима (који

је словио као енциклопедија руског живота), зачињући, кришом од свих а највећма од себе, неки свој, будући, роман-лексикон.

Овако и оволико инспирисан *status subjectivus*, који с пуним правом маше заставом индивидуалног општења са изворником, резултује ауторством у пуном смислу те речи. Ипак, како рубрицирати овај превод, као буквалан или као слободан? Јер, осим што је максимално веран, он је и максимално интерпретативан. Налазимо се пред дверима најређега унутарњег храма, где обитава преводиочев дух изједначен са ауторским. Говоримо, дакле, о пушкинијанском флору Милорада Павића али и о павићевском флору Александра Пушкина...

Флор је овде оно што се налази између додира два текстуална корпуса, понад њиховог љубавничког трвења – не без шикљања русизама-србизама у нераздвојном загрљају де-флорације. Не без “неразлучног” “чуства” “небосклона”. Уз доследну примену русификованог облика *йоейи* (множина: *йоейи*), јамачно не само ради лакшег и економичнијег праћења руске риме. Под лаком и танком копреном од флорет свиле, у коју су уткани цветови – светови... У наборима тканине од ткива гусенице свилопреље, прошаране грубо органским, дигестираним па испљунутим, флориферним тријама... Са сећањем на жареће предиво које је, за кошуље својој браћи дивљим лабудовима, испрела Андерсенова принцеза...

Нису то тек фонички елементи и средства ритмизације, све је ту! Онтолошка залеђина, тако битна за интенционалност песничке слике; унутрашње риме, те једва чујне вибрације семантичке шаренице на нивоу микронарације, бодро поентирање код правих интонација; коначно, инкантација интимног вокабулара и збирка дубоко личних узмака, када је важније оно пређутано од изговореног; заумни петинг два језичка месишта-месива, усред “троструко озвезданих” исповедних саморањавања.

Јер не заборавимо да су се на истом послушању-подвигу трудили младо-зрели још флоридни, цветоносни, Оњегин, Пушкин и Павић, сва тројица у предворју својих тридесетих. Пушкинолики Оњегин и Павић, оњегинолики Пушкин и Павић, павићолики Оњегин и Пушкин. У екстази свргавања младих идола, у доспевању до истине листопада. Дух болдинске јесени заковитлао је лишће у смејим нијансама неког будућег предела сликаног чајем...

Не заборавимо ни то да се Пушкинова личност поставља између својих ликова и читалаца и чини спону између садржине и форме романа. Управо ту могућност Павић је потом велелепно развио, створивши облик интерактивног, нелинеарног штива. Недовршени *Оњегин* могао је бити инспиратор начелне недовршености уметничког дела, његове саборне рецепцијске варијабилности, коју и Павић заговара.

Преведећи пак једну од Пушкинових напомена уз *Оњегина*, ону о простонародном коренском грађењу речи, Павић је заправо превео

мото свог сопственог односа према језику: “Не треба сметати слободи нашег богатог и лепог језика”. Не треба сметати речима...

Тај барокни импулс безусловно је на извориштима стила многих писаца прошлости и савремености, који нам неретко нуде потрагу за исконским, оздрављујућим синтезама на нивоу односа писац-текст-читалац.

Јунак Павића је ловац на фортуна који размиче велове постања, прочешљавајући у капсули времеплова све дане творевине (а посебно први, када дух узнет над безданом раздваја стихове од прозе). Разгледајући свет као колекцију драгуља, барокни Павић надраста границе књижевности. Барок је Павићу препустио трпезу најразличитијих “медија” (омиљени пак барокни постулат о животу као театру учинио је могућим и мноштво павићевских суб-, супра-, инфра-, мета-, транс- па и посве “некултурних” мистификација.

За тај трик знао је и Пушкин, дајући нам Татјанино француско писмо у “неуспелом руском преводу”. Док исписује најлепше стихове руског језика, он вели:

.....Ал’ ево једног
Превода слабог, недоследног;
Копије бледе живот платна,
Ил’ звучног места из Фрајшица
Када га свира ученица.

Све је, рекосмо, ту. А надасве осетљивост на неистрошене лексеме, на суптилене језичке алатке и алхемијске сигнатуре. И поред Преводиочеве свести да је његов превод трошан, као оне бехараве триње, које се издашно, али не насумично роје око пламена оригинала...

У том текстуалном флорилегијуму прети нам једино уживање. Разгртање рођачких култова Пушкина и Павића, који призивају руменило у образе успаваних лепотица, Русије и Србије. Урањање у присно, евокативно лексиколошко шаренило, у изобилну ризницу рима, која се не либи “поштанске спреге”, “бинских људи”, “стрељања двогледом”, “смамљивања и збирања” звуком рога. Ту се може “загнати тројку”, “намрзнути књиге”, “ићи усусреће”, “смоћи жену”, ту је Москва – клекла, жуд – подла, ту се прича “о биллом”, точи цимљаника, “ствара” пред очима.

Поред успешних неологизама, на делу су (у “недокучном”, “негањивом”, “трезоумном” “мимоиду”) и дијалектизми, и провинцијализми, и варваризми, па и оно што бисмо назвали фамилијаризмима. Захтеви ритма и риме почесто налажу архаична лексичка, морфолошка и синтаксичка решења (ноћај, коњиц, друзи и недрузи, борје, жбуни, селске гозбе, селски дани, селска чама, власуља, рубац, сање; дотужати, мнити, покрхати, доконати, махнути сузе; њине приче, стрица стара,

стихом холим). Старовремски флор дају и скраћени прошаста облици: стишò, ишò, певò, допò, гледò, послуживò, мет'е.

Паралелно са побројаним средствима естетизације ту је и савремени жаргон (у контексту ироничне павићевске диглосије јавног и приватног, укључујући и “непристојна претеривања”, која су спочитавана и Пушкину: “критичари су ту нашли неуљудност коју ми не примећујемо”). Мислимо на речи као: цмакање, цуре, докопати се књиге, писнути, чварити, дићи уместо украсти. И дакако, на пену шампања, “што наликује много чему”.

Има и лепих адаптација (“на дабровоме огртачу”), а ту су и праве (синонимске) протезе, на које се одважују само најсамосвеснији преводиоци (специјалност Данила Киша!), рецимо она лоптаста: “Сир лимбуршки чувена гласа/и лопта златног ананаса”.

Ма колико невероватно звучало, одузимања и изостављања скоро да и нема. Зато има пермутације: “И тад ће залазак мој скроман/Да испуни старински роман; Тогда роман на старьй лад/ Займет весельй мой закат”. Има и стилски оправданог описног превођења (“двојни доглед” уместо двоглед), и семантичке транспозиције: “Пилибар жути турских лула/Янтарь на трубках Цареграда”. Ту и тамо долази до промене интонације, рецимо из одричне у упитну: “Пепео хладни где да плане? Погасший пепел уж не вспыхнет”.

Фразеологизми су бриљантно преведени ако изузмемо један етикецијски проблем, који чак није ни маркиран. Мислимо на стихове “Све да и не, не каже да-с/Раширио се такав глас”. То “с” није пуки ортоепски додатак зарад римовања, већ скраћеница од “судар” (господин) и сигналише облигатну уљудност потчињених и млађих. Али, Павић изумева нови, шкргутави, бонтон, његов превод се проплиће кроз нос, усне, зубе...

Јагоде из девојачке песме лепо су дешифроване као малине (које у изворнику расту на грму, али су потом доспеле у неке чудновате, преводне, леје). Читалац слути да је у питању забрањено воће.

Сусрећемо се, дакле, са спорадичним, стармалим необузданостима, али не и са опасношћу од испразне и вештачке декоративности.

Павићев преводни опис пиштоља пред двобој (маљ! набијач! чанак! ороз!) одаје преводиоца који се нашао у свом свету. У лику Оњегина пресрео га је сопствени двојник, најскровитији фантом из роршахове мрље, имаго, окриљен у својој, пушкиноликој, сопствености, бесповратно увучен у давно и тавно врзин-коло. “У сневе си ми долазио и невиђен си ми био мио, небо је мене дало теби”. То мрмори Павић колико и Татјана. Павић, који на нишану *превода* сусреће своје јунаке, халдејске врачеве и снотумаче, ушчуване језичком протекцијом, у филолошким бисагама, у узаврелом језгру двојничког универзума, који ће ускоро одјекнути парајезичким пуцњем-швигаром. Наднети над књиге из по свету расејане ђаволске књижнице (“Гром божији нек их

Извори:

Пушкин, Александр (1955). Сочинениј в 3 тома, т. 3, *Евџениј Онеџин, роман в стихах*. Москва: "Гослитиздат".

Пушкин, Александар (1957). *Евџеније Оњеџин, роман у стиховима* (препевао Милорад Павић). Београд: "Народна књига".

Павић, Милорад (1957). *Евџеније Оњеџин, роман у стиховима, Предговор*. Београд: "Народна књига".

The Pushkinian *fleur* of Milorad Pavić

Summary

Pavić's translational *solitaire* reveals a translator who has found himself at home. Pavić meets his characters at the bulls-eye of the translation, in the most hidden phantoms from a Rorschach inkblot, in the boiling core of the double universe, which is soon to be sold in a paralingual crack of the whip of his own lexicon novel. The book Pavić has translated, many a time will, openly or secretly (not without clues from the sorcerer and oneiromancer Martin Zadek), pull the rug of time and space out from under one's feet. In that sense all what is essential and determining in life happens as a consequence of reading that continues unfolding in dreams. It seems that the waking state is merely a necessary, hasty breather in that tempting adventure of chain reactions...

Draginja Ramadanski je diplomirala i doktorirala na katedri za ruski i češki jezik i književnost. Prati, komentariše i prevodi rusku i mađarsku književnu produkciju. Sa ruskog je prevela, između ostalog, dela Fjodora Sologuba, Marine Cvetajevе, Aleksandra Genisa, Viktora Jerofеjeva, Pavela Krusanova, a s mađarskog J. Siverija, K. Ladik, I. Konca, J. Bogdana. Za svoje prevode dobila je nagradu Društva književnika Vojvodine (2000), Nagradu "Laza Kostić" međunarodnog Salona knjiga u Novom Sadu (2003), nagradu Udruženja književnih prevodilaca Srbije "Miloš N. Đurić" (2004), i nagradu "Bosiljak" (2005) za prevodilački doprinos mađarskoj književnosti.

